

1. Shrnutí

Výsledky Sčítání lidu domů a bytů 2021 byly zpracovány podle místa obvyklého pobytu stejně jako při sčítání v roce 2011. V některých kapitolách je tak uváděno i srovnání vývoje ukazatelů mezi posledními dvěma sčítáními, kde to použitá metodika umožňuje.

Sídelní struktura

Pro sídelní strukturu Královéhradeckého kraje je typická stabilita od devadesátých let minulého století. Podle velikosti je zde velký počet malých a středních sídel a spíše venkovský charakter osídlení s nižším stupněm urbanizace. V kraji je 448 samosprávných obcí již od roku 1995, kdy nevznikla ani nezanikla žádná obec.

Statut města mělo ke dni sčítání celkem 48 obcí. Městské obyvatelstvo tvořilo téměř dvě třetiny obyvatel kraje a ve 400 venkovských obcích žilo 34,1 % krajské populace. Největším městem je krajská metropole Hradec Králové s 92 649 obyvateli, což je 17,2 % obyvatel kraje.

Z 15 správních obvodů obcí s rozšířenou působností žily ve městech téměř tři čtvrtiny obyvatel ve správních obvodech ORP Hradec Králové, Trutnov a Náchod, více než sedmdesátiprocentní podíl měl ještě správní obvod ORP Broumov. Nejnižší podíl městského obyvatelstva byl ve správních obvodech ORP Nový Bydžov (40,2 %), Dobruška (48,1 %) a Hořice (51,0 %).

Hustotou zalidnění s počtem 113 osob na 1 km² je kraj pod celorepublikovým průměrem 133 osob na 1 km². Mezi kraji je to 9. nejvyšší počet obvykle bydlících obyvatel na 1 km², nejvyšší hustotu obyvatel mělo hl. město Praha a Moravskoslezský kraj, naopak nejnižší Jihočeský kraj.

Královéhradecký kraj má rozdrobené osídlení, podílem 23,7 % obcí s počtem obyvatel do 200 osob je čtvrtým krajem s nejvyšším podílem malých obcí po krajích Vysočina (47,9 %), Plzeňském (32,9 %) a Jihočeském (37,7 %). Zároveň v nich obvykle žilo nejméně obyvatel kraje (2,7 %) s nejnižším zalidněním.

Na mapě s rozmístěním obyvatel a hustotou zalidnění ve čtvercové síti o straně 1 km² (gridu) je nejvyšší koncentrace osob na 1 km² v krajském městě, kde bydlí 7 672 obyvatel. Bílé čtverce bez osídlení najdeme nejčastěji v horských oblastech a rozsáhlých lesních pozemcích.

Podle druhu pobytu byla v kraji převážná většina obyvatel s obvyklým a zároveň registrovaným pobytem (97,3 % sečtených osob) a 2,7 % osob se sečetlo jen s obvyklým pobytem v kraji. Rozdíl mezi počtem osob s obvyklým a registrovaným pobytem v Královéhradeckém kraji byl -4,5 tisíc osob, tj. -0,8 %. Ve struktuře velikostních skupin obcí v době sčítání bylo pouze v krajském městě o 2,0 tisíc osob více s obvyklým pobytem než bylo v kraji registrováno.

Obyvatelstvo

V kraji žilo ke dni sčítání 538 303 obyvatel s obvyklým pobytem, na celkové populaci ČR se kraj podílel 5,1 %. Nejlidnatějším okresem byl okres Hradec Králové se 163 tisíci obyvateli, největší obcí kraje bylo krajské město, kde bylo sečteno téměř 93 tisíc obvykle bydlících obyvatel, v druhém největším městě Trutnově žilo 29 tisíc obyvatel, žádné další město v kraji nepřekonalo hranici 20 tisíc obyvatel.

Kraj patří v České republice k věkově nejstarším, měl nejvyšší podíl seniorů a zároveň nejnižší podíl obyvatel v produktivním věku. Nejvyšší podíl dětí měl okres Rychnov nad Kněžnou, nejvyšší zastoupení seniorů bylo zjištěno v okrese Náchod.

Index stáří je v kraji dlouhodobě nepříznivě ovlivněn stoupajícím podílem seniorů a klesajícím podílem dětské složky v populaci, krajská hodnota 142,2 byla mezi kraji nejvyšší. Nejnižší index stáří měl správní obvod ORP Jaroměř (122,1), nejvyšší správní obvod ORP Dvůr Králové nad Labem (159,6).

Z hlediska rodinného stavu byly v kraji nejvíce zastoupeny osoby svobodné, mezi svobodnými převládali muži, kteří do manželství vstupují mnohem později než ženy. Podíl rozvedených byl v populaci kraje zhruba 12%. Vzhledem k vyšší naději dožití žen stoupá v nejvyšších věkových skupinách podíl vdov. Ve věku 70 a více let byla vdovami jedna polovina žen, zatímco podíl vdovců byl pouze 15 %.

Plodnost žen byla v posledních desetiletích ovlivněna odkládáním porodu do vyššího věku ženy. Průměrný počet živě narozených dětí připadající na jednu ženu starší 15 let se zjištěným počtem dětí dosáhl v kraji hodnoty 1,64 dětí, což bylo více než průměrná hodnota za ČR (1,57 dětí). Nejvyšší počet živě narozených dětí na jeden tisíc žen byl zaznamenán u žen se středním vzděláním včetně vyučení bez maturity.

V kraji žilo 14,7 tisíce osob s cizím státním občanstvím, na počtu obyvatel se podíleli 2,7 %, zatímco v celé populaci ČR byli cizinci zastoupeni 4,7 %. Cizinci nejčastěji uváděli státní občanství Ukrajiny, Slovenska, Polska a Vietnamu, mezi cizinci bylo více mužů než žen. Vzhledem k pracovním příležitostem měli cizinci nejvyšší zastoupení ve správních obvodech ORP Rychnov nad Kněžnou, Hradec Králové a Jičín.

K české národnosti se přihlásilo 96,4 % obyvatel kraje (z těch, kteří na otázku národnosti odpověděli), následovaly národnosti slovenská, ukrajinská, moravská, polská, německá, romská a vietnamská. Češtinu jako svůj mateřský jazyk uvedlo 96,6 % obyvatel kraje. Slovenština byla mateřským jazykem 1,7 % obyvatel, ukrajinština 0,9 % obyvatel.

Věřících osob, které se hlásily k některé z církví, náboženských společností nebo směrů bylo necelých 50 tisíc a tvořily 13,4 % všech, kteří na otázku odpověděli. Osob, které se prezentovaly jako věřící, ale nehlásily se k žádné církvi ani náboženské společnosti nebo směru bylo přes 42 tisíc (11,4 %), bez náboženské víry byly tři čtvrtiny odpovídajících, tj. téměř 280 tisíc osob. Nejvíce věřících se hlásilo k Církvi římskokatolické, větší podíl mezi věřícími měly ženy.

Na území České republiky se narodilo 95,5 % obyvatel kraje. V obci obvyklého pobytu měla první bydliště necelá polovina obyvatel kraje, podíl rodáků byl pod republikovým průměrem. Mezi rodáky byli více zastoupeni muži, kteří jsou častěji fixovaní na místo narození.

Vzdělanostní úroveň kraje neustále roste, mezi obyvateli kraje, u kterých bylo vzdělání zjištěno, převládaly osoby se středním vzděláním včetně vyučených (bez maturity), z nich nadpoloviční většinu tvořili muži. Vysokoškolské vzdělání mělo v kraji 63 tisíc osob. Nejvyšší úroveň dosaženého vzdělání byla zjištěna u osob ve věku 30–39 let, z územního hlediska mělo nejvyšší podíl vysokoškoláků krajské město.

V kraji bydlelo 518,8 tisíc obyvatel v bytech, v zařízeních bylo zjištěno 9,4 tisíc osob, mimo byty a zařízení se nacházelo 10 tisíc obyvatel kraje. Bez domova bylo sečteno 154 osob. Mezi bydlícími v bytech převažovaly mírně ženy, ve všech ostatních způsobech bydlení bylo vyšší zastoupení mužů. Mezi osobami bez domova byl podíl žen pouze pětinný.

Ekonomická aktivita obyvatelstva

Mezi pracovní sílu bylo zahrnuto celkem 277,7 tisíc osob (zaměstnaní a nezaměstnaní), což odpovídá 52,1 % ze všech obyvatel kraje se zjištěnou ekonomickou aktivitou. Podle pohlaví tvořilo pracovní sílu 125,5 tisíc žen (46,5 % z celkového počtu žen se zjištěnou ekonomickou aktivitou) a 152,2 tisíc mužů (57,9 % z celkového počtu mužů se zjištěnou ekonomickou aktivitou). Mimo pracovní sílu bylo 255,4 tisíc osob, z toho polovinu tvořili nepracující důchodci a necelou třetinu žáci a studenti.

Míra ekonomické aktivity (ze zjištěných hodnot) dosáhla 61,9 %, což byla hodnota pod průměrem ČR (63,9 %) a mezi kraji 5. nejnižší. U mužů se míra ekonomické aktivity pohybovala na úrovni 69,3 %, tj. o 1,9 % pod republikovým průměrem a mezi kraji byla 6. nejnižší. Míra ekonomické aktivity žen byla o 2,2 procentního bodu nižší než republikový průměr (54,8 %) a její podíl byl v mezikrajském srovnání 5. nejnižší.

Podle dosaženého stupně vzdělání měli v Královéhradeckém kraji nejvyšší podíl z celkového počtu osob zahrnutých mezi pracovní sílu absolventi se středním vzděláním včetně vyučení bez maturity (35,2 %), ve kterém převažují muži (41,1 %). Druhou nejpočetnější skupinu z hlediska vzdělání tvořily osoby s úplným středním vzděláním s maturitou (34,0 %). Dokončené vysokoškolské vzdělání mělo 18,8 % osob. Pouze u 0,4 % osob dosažené vzdělání nebylo zjištěno.

Většina zaměstnaných osob pracovala jako zaměstnanec (83,9 %), na vlastní účet pracovalo 14,8 % zaměstnaných a jen 1,2 % osob zaměstnávalo v rámci svého podnikání další osoby. Krajské hodnoty byly téměř totožné s průměrem ČR. Mezi zaměstnanými osobami bylo sečteno i 31,7 tisíc pracujících důchodců, 10,1 tisíc pracujících žáků a studentů a necelé dva tisíce osob na mateřské dovolené.

Podle sektorů pracovala více než polovina zaměstnaných v terciárním sektoru (služby – 57,0 %), třetina v sekundárním sektoru (průmysl, stavebnictví – 38,9 %) a 4,2 % v primárním sektoru (zemědělství, lesnictví a rybářství). Nejvyšší zaměstnanost podle odvětví měl zpracovatelský průmysl, v němž bylo zaměstnáno 29,6 % osob.

Struktura zaměstnaných osob podle hlavních tříd zaměstnání byla různá u mužů a u žen. Ženy pracovaly častěji než muži ve třídách úředníků (66,0 % žen mezi úředníky), pracovníků ve službách a prodeji (64,0 %) a téměř třetinové zastoupení měly ve třídě specialistů. Naopak největší dominance mužů byla v profesích řemeslníků a opravářů, v ozbrojených silách, dále jako obsluha strojů a zařízení, montérů. Muži také převládají v nejvyšších funkcích, mezi zákonodárci a řídicími pracovníky je jich 65,8 %.

Vyjížd'ka a dojížd'ka do zaměstnání a do školy

Do zaměstnání z kraje více osob vyjíždělo, než dojíždělo (o 3 tisíce), pouze v okrese Hradec Králové tomu bylo naopak. Krajská vyjížd'ka do jiné obce okresu výrazně převyšovala republikový průměr, další typy vyjížd'ky byly podprůměrné. V rámci obce vyjíždělo/vycházelo více žen a za hranice obce vyjíždělo více mužů. S vyšším stupněm vzdělání se prohlubuje záporné saldo dojížd'ky, kladné bylo jen v okrese Hradec Králové. Mobilita zaměstnaných se s věkem snižuje.

Do školy v místě svého obvyklého pobytu docházelo/dojíždělo 53,9 % žáků a studentů, to bylo výrazně pod republikovým průměrem a mezi kraji pátý nejnižší podíl. Zbýlých 46,1 % žáků a studentů do školy z obce vyjíždělo a zastoupení obou pohlaví bylo vyrovnané. Frekvence a typ vyjížd'ky závisí na poloze v území a velikosti sídel. Saldo dojížd'ky do škol bylo záporné ve všech okresech s výjimkou okresu Hradec Králové, kam více žáků a studentů dojíždělo, než vyjíždělo.

Domácnosti

V Královéhradeckém kraji bylo ke dni sčítání celkem 244 683 hospodařících domácností s 530 054 členy, z nichž 60,5 % představovaly rodinné domácnosti tvořené jednou a více rodinami a 39,5 % se na všech hospodařících domácnostech podílely nerodinné domácnosti, zejména domácnosti jednotlivců, které mezi dvěma cenzy vzrostly o 6,3 %.

Ve struktuře domácností se odrážejí změny, které odpovídají dlouhodobým trendům, v kraji i v celé České republice klesá zastoupení rodinných domácností ve prospěch domácností jednotlivců. Vlivem stárnutí populace a prodlužování délky života přibývá podíl osaměle žijících seniorů.

Ve skladbě hospodařících domácností se proti republikovému složení projevují mírné rozdíly. V kraji převažuje vyšší zastoupení úplných rodin, naopak podíl neúplných rodin i vícečlenných nerodinných domácností je dle výsledků sčítání pod průměrem ČR. Domácnosti tvořené jednou úplnou rodinou se na celkovém počtu hospodařících domácností podílely 48,7 %, což je pátá nejvyšší hodnota mezi kraji.

Proti sčítání v roce 2011 došlo v kraji ve struktuře hospodařících domácností z hlediska počtu členů k nárůstu jednočlenných a dvoučlenných domácností při poklesu zastoupení domácností se třemi, čtyřmi i pěti a více členy.

Z hlediska způsobu bydlení žilo 96,8 % hospodařících domácností kraje v bytech, 2,8 % žilo mimo byty (nouzové bydlení, mobilní objekty, chaty, chalupy) a 0,2 % domácností bydlelo v zařízeních (penziony pro seniory, dětské domovy, ubytovny, věznice).

Nadpoloviční většinu všech domácností představovaly domácnosti rodinné. Ve struktuře domácností z 97,6 % převládaly domácnosti tvořené jednou rodinou. Z rodinných domácností tvořených jednou rodinou bylo v kraji 82,5 % úplných rodin v podobě sezdaných i nesezdaných párů s dětmi i bez dětí.

V úplných rodinách žilo 347 530 osob, v neúplných rodinách 62 603 osob. Průměrný počet členů připadající na jednu úplnou i neúplnou domácnost v kraji byl téměř shodný s republikovým průměrem, kdy na jednu úplnou domácnost připadalo 2,92 členů a na jednu neúplnou domácnost připadalo 2,48 členů.

Z celkového počtu 83 225 závislých dětí v kraji v domácnostech tvořených jednou úplnou rodinou jich ke dni sčítání žily téměř tři čtvrtiny s rodiči v manželském svazku a čtvrtina s rodiči ve faktickém manželství. Z celkového počtu 25 229 neúplných rodin představovalo 84 % soužití osamělé matky s dítětem či dětmi a 16 % s otcem.

Hospodařící domácnosti jednotlivců tvořily 96,1 % nerodinných domácností a žilo v nich celkem 92 925 osob. Ve srovnání s předchozím sčítáním v roce 2011 došlo k nárůstu o 20,7 tisíc osob (tj. o 28,7 %). Mezi domácnostmi jednotlivců jsou zastoupena obě pohlaví zhruba stejně, přestože dle zjištění je struktura domácností jednotlivců podle rodinného stavu mezi muži a ženami výrazně odlišná. Téměř jednou čtvrtinou se na všech domácnostech jednotlivců podíleli svobodní muži (22,3 tisíce osob), následovaly ovdovělé ženy (20,8 tisíce osob). Početnou skupinu tvořili rozvedení muži (14,9 tisíce osob) a rozvedené ženy (14,6 tisíce osob).

Domy a byty

Domovní fond kraje tvořily ze čtyř pětiny obydlené domy a z jedné pětiny domy neobydlené. Zastoupení rodinných domů na obydlených domech bylo v kraji téměř 89 % a bylo vyšší než republikový průměr. V období mezi dvěma posledními cenzy vzrostl celkový počet domů o 4,1 %, mezi kraji to bylo druhé nejpomalejší tempo růstu. Počet obydlených domů rostl v kraji rychleji (o 6,5 %), tempo růstu rodinných domů bylo ještě rychlejší (7,7 %), naopak u bytových domů došlo proti minulému sčítání k poklesu o 5,3 %.

Průměrné stáří rodinných domů (54,5 let) a bytových domů (61,4 let) řadí kraj na čtvrtou, resp. pátou příčku s nejstarším domovním fondem mezi kraji. Z hlediska vlastnictví bylo 89,4 % obydlených domů s byty ve vlastnictví fyzických osob, stát nebo obec vlastnily jen 1,8 % domů v kraji. Většina obydlených domů s byty byla postavena z kamene, cihel, tvárnic a jejich kombinací (83,6 %), a to bylo více než průměr ČR. Podíl domů napojených na plyn byl v kraji 12 procentních bodů pod republikovým průměrem a mezi kraji třetí nejnižší. Podobně i napojení domů na kanalizační síť v kraji (55,0 %) výrazně zaostávalo za průměrem ČR (61,7 %) a mezi kraji to bylo čtvrté nejnižší procento.

Bytový fond v kraji tvořily z 80,9 % obydlené byty a z 19,1 % neobydlené byty. V posledním desetiletí se počet bytů zvýšil o 8,6 %, počet obydlených bytů vzrostl o 6,2 % a neobydlených bytů o více než pětinu. Podíl neobydlených bytů byl jeden z nejvyšších mezi kraji. Téměř 70 % obydlených bytů bylo v soukromém vlastnictví (ve vlastním domě nebo v osobním vlastnictví), a to bylo 4 procentní body nad republikovým průměrem a šestý nejvyšší podíl mezi kraji. Necelá čtvrtina bytového fondu byla postavena nebo rekonstruována v posledních třiceti letech, což je pod průměrem ČR.

Podíly bytů vybavených plynem (57 %) a připojených na kanalizační síť (73 %) byly výrazně pod republikovým průměrem, připojení bytů na vodovod (99,5 % bytů) odpovídalo průměru ČR. Byty byly nejčastěji vytápěny vlastním zdrojem v bytě a ústředním dálkovým vytápěním. Ve 12 % bytů se k vytápění bytů ještě používala lokální topidla (kamna) a to bylo nejvíc ze všech krajů. Nejčastějším zdrojem energie k vytápění bytů byly plyn (33 %) a energie z kotelny mimo dům (30 %), zastoupení obou zdrojů bylo výrazně pod průměrem ČR. Na jeden byt v kraji připadlo 2,27 osob, to bylo téměř shodné s průměrem ČR, celková plocha na jeden obydlený byt činila 89,6 m² a byla mírně vyšší než republikový průměr.

Dlouhodobý vývoj

Pro zjištění změn v sídelní struktuře za posledních pět sčítání byly počty tehdejších obcí přepočteny na územní strukturu platnou v době sčítání 2021 podle tehdejšího počtu obyvatel. Integrační procesy v 70. a 80. letech (sloučením obcí tehdy ubylo v kraji 216 obcí) byly vystřídány opačnými desintegračními procesy po roce 1989, v posledních třech cenzech se počty obcí v kraji neměnily. V důsledku osamostatňování po roce 1989 se počet obcí v Královéhradeckém kraji mezi roky 1980 a 1991 zvýšil o 24 na 429, do sčítání 2001 (konkrétně do roku 1995) vzrostl počet obcí o dalších 19 na 448 obcí a od té doby žádná obec v kraji nevznikla ani nezanikla.

Při porovnání desetiletého vývoje počtu obyvatel, obydlených domů a obydlených bytů mezi jednotlivými sčítáními došlo v celém časovém úseku u obyvatelstva kraje ve všech desetiletích k úbytku obyvatel, zejména vlivem stárnutí populace a migrací. U domů se projevil pokles počtu obydlených domů v kraji i ČR jen v první dekádě sledovaného období. Rozvoj bytové výstavby v posledních dvou dekádách byl důvodem navýšení počtu domů i bytů.

Výsledky sčítání potvrzují pokračující stárnutí populace. Ještě v roce 1980 se děti mladší 15 let na obyvatelstvu kraje podílely téměř jednou čtvrtinou, do roku 2011 se jejich podíl snížil na necelých 15 %, mírný nárůst (na 16 %) byl pak patrný do roku 2021.

Od cenzu v roce 1991 trvale rostl počet seniorů starších 65 let.

Od sčítání v roce 1980 se průměrný věk žijících obyvatel v kraji zvýšil o 7,7 roku na 42,9 let.

Zřetelné změny jsou patrné ve struktuře obyvatelstva z hlediska rodinného stavu. V roce 1991 tvořili svobodní pětinu obyvatelstva ve věku 15 a více let v kraji i v ČR, do roku 2021 vzrostl v kraji tento podíl na 30,2 %, zvýšilo se i zastoupení rozvedených z 6,3 % na 14,5 %. Naopak podíl ženatých/vdaných, klesl ve stejném období z 63,7 % na 46,7 %.

Z dat sčítání lidu, domů a bytů vyplývá jednoznačný trend rostoucí úrovně vzdělanosti. Trvale klesal podíl osob se základním vzděláním vč. neukončeného a bez vzdělání mezi lety 1980 a 2021 ze 45,0 % na 13,3 %.

Podíl osob s vysokoškolským vzděláním vzrostl z 3,9 % na 13,9 %. Středoškoláci bez maturity (vč. vyučených) se na populaci kraje největší měrou podíleli při sčítání v roce 2001, a to 39,7 %, následoval pokles na 34,0 % v roce 2021.

Rostoucí míra vzdělanosti je patrná u obou pohlaví. Výrazněji se přitom projevuje mezi ženami. Při sčítání v roce 2021 v kraji poprvé zaznamenáváme vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v populaci žen oproti mužům. V případě středoškolsky vzdělaných osob s maturitou je tomu tak již od roku 1991.

V letech 1980 až 2011 v kraji sledujeme klesající podíl obyvatel zařazených mezi pracovní sílu, tj. zaměstnané a nezaměstnané, doprovázený růstem podílu osob v kategorii mimo pracovní sílu, která je tvořena zejména nepracujícími důchodci, dětmi předškolního věku vč. žáků a studentů i osobami na rodičovské dovolené. V posledním intercenzálním období se výše uvedený trend otočil – podíl obyvatel v kategorii pracovní síla v kraji vzrostl do roku 2021 na 52,1 % (vypočteno z osob se zjištěnou ekonomickou aktivitou), osoby mimo pracovní sílu byly v roce 2021 na populaci kraje zastoupeny 47,9 %.

Kategorie nepracujících důchodců ve sledovaném období tvořila zhruba polovinu počtu osob mimo pracovní sílu.

Ve struktuře nepracujících důchodců dlouhodobě klesá podíl žen ve prospěch mužů – ještě v roce 1980 byly ženy mezi nepracujícími důchodci v kraji zastoupené dvěma třetinami a muži třetinou, o čtyřicet let později činily tyto podíly 60 % a 40 %.

Mezi hospodařícími domácnostmi je dlouhodobě rostoucí podíl domácností jednotlivců, tvořených zejména svobodnými muži a ovdovělými ženami a snižující se zastoupení rodinných domácností. V roce 1980 se domácnosti jednotlivců na všech hospodařících domácnostech v kraji podílely 24,0 %, do roku 2021 vzrostl jejich podíl na 38,0 %. Kromě demografických vlivů se zde projevuje i trend odkládání založení rodiny do pozdějšího věku, resp. preference života single. Ve stejném období klesl podíl hospodařících domácností tvořených jednou rodinou v kraji ze 72,7 % na 59,0 %.

Relativně největší přírůstek celkového počtu domů od roku 1980 byl v kraji i v celé ČR zaznamenán mezi sčítáními v letech 2001 a 2011.

Mezi sčítáními v letech 2011 a 2021 vzrostl celkový počet bytů v kraji o 8,6 % při celorepublikovém navýšení o 12,3 %.

V kraji se jednalo o pravidelný nárůst počtu bytů mezi jednotlivými cenzy od 4,2 % po 8,6 % sledovaného období. Obydlených bytů v kraji od sčítání v roce 2011 přibylo 6,2 %, v předchozím intercenzálním období 5,3 %.

